

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

PHÓ THỊ THU THẢO

**NHÂN VẬT TRONG *LĨNH NAM CHÍCH QUÁI LỤC*
TỪ GÓC NHÌN TỰ SỰ HỌC**

NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: TS. NGÔ THỊ THANH NGÀ

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan công trình nghiên cứu: “*Nhân vật trong Lĩnh Nam chích quái lục từ góc nhìn tự sự học*”, dưới sự hướng dẫn của **TS. Ngô Thị Thanh Nga** là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi, kết quả nghiên cứu của luận văn là trung thực chưa được công bố trong bất kì công trình nào trước đó. Nếu vi phạm, tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, ngày 05 tháng 09 năm 2018

Tác giả luận văn

Phó Thị Thu Thảo

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến TS. Ngô Thị Thanh Nga – người đã tận tình hướng dẫn, chỉ bảo, giúp đỡ em thực hiện và hoàn thành luận văn

Em xin cảm ơn các thầy cô giáo trong Khoa Ngữ Văn – Trường Đại học sư phạm Thái Nguyên, đã nhiệt tình giảng dạy và giúp đỡ em hoàn thành khóa học.

Tôi xin chân thành cảm ơn gia đình, bạn bè đã luôn động viên tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu để hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2018

Tác giả luận văn

Phó Thị Thu Thảo

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	5
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
5. Phương pháp nghiên cứu	5
6. Đóng góp của luận văn	6
7. Cấu trúc của luận văn	6
Chương 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN	7
1.1. Cơ sở lí luận	7
1.1.1. Khái niệm tự sự, tự sự học	7
1.1.2. Khái niệm nhân vật văn học và phân loại các kiểu nhân vật.	11
1.2. Cơ sở thực tiễn.....	17
1.2.1. Bối cảnh lịch sử, kinh tế, chính trị từ thế kỉ X – XIV	17
1.2.2. Tình hình văn hóa, xã hội, tư tưởng.	19
1.2.3. Vài nét về tác giả và nguồn gốc của tác phẩm <i>Lĩnh Nam chích quái lục</i>	22
Tiểu kết chương 1	27
Chương 2. MÔTÍP, ĐẶC ĐIỂM VÀ TỔ CHỨC HỆ THỐNG SỰ KIỆN VỀ NHÂN VẬT	28
2.1. Khái quát chung về hệ thống nhân vật trong tác phẩm <i>Lĩnh Nam chích quái lục</i>	28
2.2. Xây dựng môtip	30
2.2.1. Môtip thụ thai và sinh nở thần kì	31
2.2.2. Mô tip báo mộng	33

2.2.3. Mô típ trừng phạt, người xấu có giọng hát ngọt ngào.....	34
2.3. Đặc điểm nhân vật.....	35
2.3.1. Xuất thân, ngoại hình.....	35
2.3.2. Phẩm chất, hành vi.....	41
2.4. Tổ chức hệ thống sự kiện.....	48
2.4.1. Tạo lập, sâu chuỗi sự kiện.....	48
2.4.2. Tập trung tô đậm, nhấn mạnh sự kiện tiêu biểu.....	52
Tiểu kết chương 2.....	56
Chương 3. ĐIỂM NHÌN, KHÔNG GIAN, THỜI GIAN VÀ NGÔN NGỮ TRẦN THUẬT VỀ NHÂN VẬT.....	57
3.1. Ngôi kể và điểm nhìn trần thuật.....	57
3.2. Không gian và thời gian nghệ thuật.....	64
3.2.1. Không gian nghệ thuật.....	64
3.3.2. Thời gian nghệ thuật.....	67
3.3. Ngôn ngữ trần thuật.....	70
Tiểu kết chương 3.....	75
KẾT LUẬN.....	76
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	78
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Văn học Việt Nam trải qua chặng đường với bao thăng trầm, biến cố cùng lịch sử dân tộc. Trong chặng đường phát triển ấy, văn học trung đại Việt Nam đóng góp một vị trí quan trọng. Thời kì văn học trung đại, mặc dù chịu ảnh hưởng về phương pháp sáng tác, vay mượn một số thể loại của văn học Trung Quốc như Chiếu, Biểu, Hịch, Cáo, thơ Đường,... cùng sự ảnh hưởng của tam giáo Nho, Đạo, Phật, song mỗi giai đoạn, văn học trung đại đều có những tác phẩm thể hiện được tâm hồn thời đại, phản ánh được lịch sử của giai đoạn đó. Giai đoạn từ thế kỉ X – XIV, là thời kì xây dựng và bảo vệ đất nước Đại Việt non trẻ. Văn học thời kì này vẫn nằm trong văn học chức năng, đời sống văn học khá sôi nổi với các thể loại như thơ thiên, văn xuôi tự sự (truyện ngắn),...

1.2. Khi xét đến giá trị của văn học, phải kể đến sự hình thành và phát triển của văn xuôi tự sự. Văn xuôi tự sự giai đoạn từ thế kỉ X - XIV, được coi là giai đoạn nền móng của loại hình tự sự, xuất hiện loại truyện thần linh, kì quái, anh tú,... với một số tác phẩm tiêu biểu như *Việt điện u linh tập* của Lý Tế Xuyên, tác phẩm được coi là tập thần phả, cuốn hút mạnh mẽ nhiều thế hệ độc giả, tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* của Trần Thế Pháp, ghi chép lại những truyện quái dị ở cõi Lĩnh Nam,... Đặc biệt, các nhân vật trong tác phẩm được xây dựng chủ yếu là nhân vật chức năng, phản ánh đời sống tâm linh, tín ngưỡng, sự tự hào về vùng đất địa linh, nhân kiệt. Nghiên cứu những tác phẩm văn học giai đoạn này, không chỉ giúp ta thấy được đời sống tâm linh, tín ngưỡng của nhân dân, phong tục tập quán và một số nét đẹp trong truyền thống văn hóa của người Việt (làm bánh Chung ngày tết cúng tổ tiên, tục xăm mình, ý nghĩa của hình ảnh trầu cau, nguồn gốc của tổ tiên,..) mà còn thấy được sự kế thừa những mô típ nghệ thuật của văn học dân gian, trên cơ sở đó sáng tạo ra cái mới, chuẩn bị cho sự phát triển của văn học giai đoạn sau. Tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* của tác giả Trần Thế Pháp, ra đời vào khoảng thế kỉ XIV là tập truyện ngắn tiêu biểu của loại hình văn xuôi tự sự Việt nam thời trung đại. Có nhiều cách khai thác khác nhau về tác phẩm, trong đó nghiên cứu hệ thống nhân vật dưới góc nhìn tự sự sẽ góp phần làm sáng tỏ đặc điểm tự sự của loại truyện ngắn giai đoạn này cũng như tư tưởng của thời đại.

1.3. Nhân vật là yếu tố không thể thiếu trong tác phẩm văn học. Nhân vật phản ánh chủ đề, tư tưởng của tác giả. Nhân vật trong văn học trung đại giai đoạn từ thế kỉ X- XIV, đa số vẫn là nhân vật chức năng. Hiện có rất ít công trình nghiên cứu về nhân vật giai đoạn này để tìm ra đặc điểm, chức năng mà nhân vật đảm nhiệm, giá trị của nhân vật trong việc góp phần thể hiện tâm tư, tình cảm của nhân dân, tư tưởng của tác giả và thời đại. Có nhiều hướng để nghiên cứu về nhân vật văn học, tuy nhiên chúng tôi chọn hướng nghiên cứu nhân vật trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* dưới góc nhìn tự sự học để tìm hiểu đặc điểm của hệ thống nhân vật trong tác phẩm, góp phần làm rõ đặc trưng khá riêng biệt của văn xuôi tự sự giai đoạn này nói chung và tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* nói riêng.

Vì những lí do trên, chúng tôi chọn đề tài: “*Nhân vật trong Lĩnh Nam chích quái lục từ góc nhìn tự sự học*” để nghiên cứu.

2. Lịch sử vấn đề

Có thể nói, tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* là tác phẩm tiêu biểu cho văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại trong giai đoạn từ thế kỉ X- XIV. *Lĩnh Nam chích quái lục* ra đời trong hoàn cảnh đất nước thái bình, đời sống nhân dân khá ổn định, ấm no. Những truyện ngắn trong tác phẩm chủ yếu ghi chép lại và phản ánh những tấm gương anh hùng, hào kiệt, thể hiện sự sùng bái thần linh, tín ngưỡng, tôn giáo của nhân dân qua nhân vật được kể. Nhân vật trong *Lĩnh Nam chích quái lục* rất đa dạng, đó có thể là người thường, là vua, là thần linh, yêu quái,... Nhân vật được lí tưởng hóa, được tô thêm nét ly kỳ, phát huy tối đa được chức năng mà nhân vật đó đảm nhiệm. Nhân vật trong tác phẩm đa số vẫn được xây dựng theo hình thức hồ sơ cá nhân, hành trạng của nhân vật được miêu tả và kể lại khá cụ thể. Về hình thức nghệ thuật của tác phẩm, Vũ Quỳnh đã từng khẳng định: “*việc tuy quái mà không dối trá, văn tuy dị mà không yêu hoang, nghĩa là tác phẩm vẫn đảm bảo giá trị lịch sử chân xác*” [21, tr. 41]. Chính vì thế mà tác phẩm đã được giới nghiên cứu quan tâm, tìm hiểu. Trong phạm vi của đề tài chính tôi điếm một số công trình có liên quan đến vấn đề nghiên cứu.

Trong cuốn *Văn học Việt Nam (thế kỉ X – nửa đầu thế kỉ XVIII)*, tác giả Đinh Gia Khánh có viết: “*Lĩnh Nam chích quái là một bước quá độ từ chỗ ghi chép thần tích, sự tích như Việt điện u linh sang chỗ phóng tác như Thánh tông di thảo, Truyền*

kì mạn lục. Trên bước tiến ấy, Lĩnh Nam chích quái đã có đóng góp cho văn học những hình tượng nhân vật đẹp, những hình thức diễn đạt hay” [13, tr. 342]. Nhân vật là yếu tố đặc sắc trong tác phẩm, hình tượng nhân vật phản ánh tư tưởng tác giả và của thời đại.

Trong cuốn *Văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại* (1999), tập 1, nhà xuất bản giáo dục, tác giả Nguyễn Đăng Na giới thiệu và tuyển chọn những tác phẩm văn xuôi tự sự Việt Nam, trong đó có tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục*. Tác giả đã khái quát những đặc điểm cơ bản về chủ đề, nội dung, nghệ thuật, nhân vật của tác phẩm trong hệ thống văn xuôi tự sự trung đại Việt Nam. Theo tác giả “về nội dung, tự sự thế kỉ X - XIV chủ yếu tập trung vào việc khẳng định nước Việt là một quốc gia độc lập trên các bình diện: có lịch sử lâu đời, có chủ quyền và có tương lai trường tồn. Đất Việt đâu đâu cũng có anh tài. Nhân kiệt, địa linh, hạo khí núi sông là những yếu tố đảm bảo cho tương lai dân tộc, là điểm tựa tinh thần cho dân tộc vượt qua những cơn hiểm nghèo. Một đất nước như vậy, không một thế lực nào có thể xâm phạm được. Về nghệ thuật, các mô típ “thụ thai thần kì”, “ra đời thần kì”, “xuống thủy phủ”, “lên trời”, “diệt yêu quái”, “người xấu có giọng hát hay”,... là cơ sở cho loại hình truyện ở các giai đoạn tiếp theo, nhất là loại “truyện kì” [19, tr. 22-23]. Những đặc điểm về nội dung và nghệ thuật trên đều được thể hiện trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* của Trần Thế Pháp. Tác giả nhận định, đây là loại hình văn học: “Mặc dù chưa thoát khỏi văn học dân gian và văn học chức năng nhưng truyện ngắn thế kỉ X - XIV giữ vị trí cực kì quan trọng bởi chúng làm nhiệm vụ đặt nền móng về nội dung cũng như phương thức tư duy nghệ thuật cho văn xuôi tự sự trung đại nói riêng và cho truyện văn xuôi cận - hiện đại nói chung. Thế kỉ X - XIV mở đầu cho hai dòng tự sự viết về nhân vật lịch sử và viết về những truyện quái, dị, u linh,... Hai dòng tự sự này đã theo suốt hành trình văn xuôi Việt Nam” [21, tr. 31-32].

Còn tác giả Trần Đình Sử trong cuốn *Máy vấn đề thi pháp văn học trung đại Việt Nam*, tái bản (2011), nhà xuất bản giáo dục, đã đưa ra những nhận xét, đánh giá khái quát về thi pháp của văn học trung đại nói chung và có nhắc đến một số vấn đề về thi pháp của tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục*. Theo tác giả Trần Đình Sử thì: “Cách trần thuật của Lĩnh Nam chích quái vẫn giữ lối thực lục, lập hồ sơ nhân vật, dẫn sách,

trùng bổ. Nhưng do thực lục mà nhiều chỗ giữ được lối kể cổ kính, mộc mạc, truyền được cách tư duy độc đáo của người xưa” [39, tr. 344 -345].

Năm 2002, trong luận văn thạc sĩ khoa học Ngữ Văn, tác giả Ngô Thị Thanh Nga đã nghiên cứu: “*Quá trình phát triển truyện truyền kỳ Việt Nam thời trung đại qua một số tác phẩm tiêu biểu*”. Trong số tác phẩm được nghiên cứu, tác giả có khái quát về thành tựu xây dựng nhân vật qua các giai đoạn phát triển của truyện truyền kỳ từ thế kỉ X – XVIII, trong đó có tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục*. Từ đó, tác giả đã chỉ ra một số cách thức xây dựng nhân vật trong văn học giai đoạn từ thế kỉ X – XIV nói chung. Bên cạnh đó còn một số luận án nghiên cứu khác như luận án Tiến sĩ Hán Nôm “*Nghiên cứu, so sánh Sưu Thần Ký (Trung Quốc) với một số truyện chí quái Việt Nam từ đặc trưng thể loại và ngôn ngữ Hán văn*” của tác giả Vũ Thị Hương (2016). Trong luận án này, tác giả Vũ Thị Hương chỉ ra sự tiếp thu cũng như sự sáng tạo của thể loại truyện chí quái Việt Nam, trong đó có tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục*, trên cơ sở tiếp thu tinh hoa từ thể loại chí quái của văn học Trung Quốc. Luận án của tác giả Nguyễn Thị Giang nghiên cứu: “*Hệ thống nhân vật và thi pháp thể hiện chúng trong văn học trung đại Việt Nam giai đoạn từ thế kỉ X đến hết thế kỉ XV*” (2014). Trong luận án, tác giả Nguyễn Thị Giang đã trình bày chi tiết về hệ thống nhân vật đặc trưng trong văn học trung đại giai đoạn từ thế kỉ X- XV nói chung, bao gồm nhân vật nhà sư, nhân vật liệt nữ, nhân vật hoàng đế. Tác giả tìm hiểu thi pháp xây dựng hình tượng các nhân vật đó qua việc phân tích các yếu tố về ngoại hình, ngôn ngữ, chân dung tự họa, tư tưởng... nhằm ngợi ca sự anh linh, tài giỏi, phẩm chất của nhân vật, nhấn mạnh sự ảnh hưởng của Nho giáo, Phật thể hiện qua hình tượng nhà sư, hoàng đế,... Luận án này sẽ là nguồn tư liệu tham khảo hữu ích cho chúng tôi trong việc nghiên cứu đề tài luận văn.

Như vậy, nhìn chung tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* nói chung và nhân vật trong tác phẩm nói riêng cũng đã được giới nghiên cứu quan tâm, tìm hiểu. Tuy nhiên, trong các công trình nghiên cứu trên, các tác giả chủ yếu khái quát, nghiên cứu tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* đặt trong cả hệ thống văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại, nhất là giai đoạn từ thế kỉ X – XIV, mà chưa có công trình nào đi sâu nghiên cứu riêng hệ thống nhân vật trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* và đặt hệ thống nhân vật đó dưới góc nhìn của tự sự học để phân tích. Vì vậy, chúng tôi chọn đề tài: “*Nhân vật trong Lĩnh Nam chích quái lục từ góc nhìn tự sự học*” để nghiên cứu.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

Tìm hiểu đặc điểm của nhân vật trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* từ góc nhìn tự sự học góp phần làm rõ đặc trưng khá riêng biệt về cách tự sự của văn xuôi tự sự giai đoạn này nói chung và của tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* nói riêng.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Tìm hiểu những vấn đề lí luận về tự sự học, vấn đề chung về tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục*.

- Khảo sát hệ thống nhân vật trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục*.

- Phân tích nhân vật trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* từ góc nhìn tự sự học ở các phương diện: mô típ, đặc điểm nhân vật, tổ chức hệ thống sự kiện, điểm nhìn trần thuật, không gian, thời gian và ngôn ngữ trần thuật

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Nhân vật trong tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* từ góc nhìn của tự sự học.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

- Tác phẩm *Lĩnh Nam chích quái lục* của Trần Thế Pháp

- Ngoài ra, trong chừng mực có thể, chúng tôi còn tìm hiểu thêm một số tác phẩm truyện ngắn trung đại khác cùng giai đoạn như: *Việt điện u linh tập* của Lý Tế Xuyên, *Thiên uyển tập anh ngữ lục* (khuyết danh),... để hiểu rõ hơn về đặc điểm của văn xuôi tự sự giai đoạn này.

5. Phương pháp nghiên cứu

Trong luận văn này chúng tôi sử dụng phương pháp sau:

- Phương pháp thống kê, phân loại: thống kê, phân loại các kiểu nhân vật trong tác phẩm nhằm khảo sát, dễ dàng hơn trong việc nghiên cứu đặc điểm của từng loại nhân vật

- Phương pháp phân tích: phân tích đặc điểm của nhân vật từ góc nhìn tự sự học như: mô típ, đặc điểm, tổ chức hệ thống sự kiện, điểm nhìn trần thuật, không gian, thời gian, ngôn ngữ trần thuật,...

- Phương pháp liên ngành: quá trình phát triển của văn học luôn song hành với quá trình phát triển của lịch sử, văn hóa. Vì vậy, khi nghiên cứu nhân vật trong tác